

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

וחיכן צוננו

הלכה

במקום חדלקת נר חנוכה בזמן
חזק

פרשת וישלח תשפ"ז

שנה כ"ז – קובץ ח' [תתקל"ז]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת וישלח

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

א

זכר לנס ופרסומי ניסא בנר חנוכה

הנה יש לעיין ביסוד מצות הדלקת נר חנוכה האם כל עיקרו וענינו פרסומי ניסא, ולכן תיקנו חכמים להניחו על פתח ביתו מבחוץ, או שמא עיקר מצות הנר היא זכר לנס אלא שנצטוונו גם לפרסם את הנס ולהדליק על פתח הבית מבחוץ.

ובאמת מצינו בחז"ל שני מושגים שונים, זכר לנס ופרסומי ניסא. מצוות רבות, מהן מדאורייתא ומהן מדרבנן זכר לנס המה, ולא מצינו גדר פרסומי ניסא אלא בנר חנוכה, ד' כוסות, והלל במועדים כמבואר בברכות (י"ד ע"א).

ונראה דשני גדרים אלו מפורשים בפסוק בתהלים (ק"ז פסוקים ח', ט"ו, כ"א ול"א) פרק שממנו למדנו על הארבעה שצריכים להודות:

"יודו לה' חסדו, ונפלאותיו לבני אדם".

"זכר לנס" עושים כדי להודות לשמו הגדול על חסדיו, ואף מודיעים נפלאותיו לבני אדם.

ונראה שיש נפ"מ להלכה בין שתי דרכים אלה בשני תחומים, בזמן ההדלקה ובמקומה, ואבאר.

הנה נחלקו הרמב"ם והטור במי שלא הדליק את הנר עד שתכלה רגל מן השוק, לדעת הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ה) "מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק" הרי שאם כלתה רגל מן השוק שוב אינו מדליק ואם בירך ברכתו לבטלה. לדעת הטור (סימן תרע"ב) מדליק והולך ואף מברך עד עלות השחר.

הרי דשיטת הרמב"ם דכל עיקר מצות ההדלקה אינו אלא פרסומי ניסא, וכיון שכבר כלתה רגל מן השוק ואין כאן פרסומי ניסא, אין מצוה, אך לדעת הטור אף

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

שכלתה רגלי דתרמודאי ושוב אין כאן פרסומי ניסא עדיין מחוייב הוא להדליק זכר לנס.

וכבר הארכתי במנחת אשר (מועדים ח"ב סימן ד') בשאלה בהמדליק על שלחנו שלא בשעת הגזירה האם יצא ידי חובתו.

ובשאלה זו נחלקו שני גדולי הדור, בשו"ת דבר יהושע להגאון רבי יהושע מנחם אהרנברג (ח"א סימן מ') האריך ליישב מנהג החסידים שמדליקים בתוך הבית אף בזמן הזה דליגא סכנה, ולא נתקרה דעתו עד שפסק דצריך להדליק דוקא בפנים והמדליק על פתח הבית מבחוץ לא יצא חובתו, ויצא לחדש שחכמים עקרו וביטלו את התקנה הראשונה שידליקו מבחוץ ותחתיה תיקנו להדליק דוקא בתוך ביתו.

ובקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב (ח"א סימן ס"ז) מצינו תשובה שכתב להגרי"מ ארנברג ובו הוא תמה על מסקנא זו, עי"ש. ובדבר יהושע (ח"ב סימן ק"א – ק"ג) עמד על דעתו והאריך ליישב את ההשגות על דבריו. וידועה שיטת הגרי"ש דהמדליק בזמן הזה בפנים לא יצא ידי חובתו.

ולענ"ד שניהם הדגישו את הסאה, זה במעט וזה בהרבה, ולענ"ד אף שודאי מצוה להדליק על פתח ביתו מבחוץ, אף המדליק בפנים יצא ידי חובתו, והבאתי לזה מקורות הרבה מן הראשונים כמבואר שם.

אך בדברי הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ג ה"ג) למדתי שאכן מי שאינו מדליק על פתח הבית מבחוץ שלא בשעת הסכנה לא יצא ידי חובתו. וזאת ממה שהרמב"ם כתב את כל הלכות הדלקת הנר בפרק ד', ורק הלכה זו שתיקנו חכמים שידליקו נרות על פתחי הבתים כתב בריש פרק ג' בכתבו את השתלשלות הנס וקביעת היו"ט, ואין זה אלא משום שהדלקה על פתחי הבתים הוא מעיקר התקנה והמצוה, ופשיטא שזה מעכב, עי"ש.

וגם שאלה זו תלויה בשתי הדרכים הנ"ל, והרמב"ם לשיטתו דכשם שהמדליק לאחר הזמן של פרסומי ניסא אין בידו כל מצוה, כך גם המדליק במקום שאין בו פרסומי ניסא.

ונראה בזה דקדוק נפלא בלשונות הרמב"ם והטור המוכיח בעליל כדברינו.

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

דהנה ז"ל הרמב"ם (פ"ג ה"ג):

"ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס".

הרי לן להדיא דכל מצות נר חנוכה עיקרו להראות ולגלות הנס.

אך הטור כתב (סימן תרע"א):

"ויען כי אירע הנס בנרות תקנוה להדליק נרות בכל לילה כדי להזכיר הנס".

הרי דעיקר המצוה אינו אלא להזכיר את הנס, דהיינו לעשות זכר לנס.

והדברים מתיישבים כמין חומר.

והגרי"ש הקשה על דברי הדבר יהושע, קושי גדולה ופשוטה בתכלית. אם אמת נכון הדר שתקנה אחרונה מבטלת את הראשונה, ותחת התקנה להדליק על פתח ביתו מבחוץ תיקנו חז"ל להדליק בפנים, למה כתבו הרמב"ם והשו"ע מפורשות שמצוה להדליק על פתח הבית מבחוץ.

ומה שהשיב הדב"י (ח"ב סימן ק"א) דכעין זה מצינו בבית יוסף (חשן משפט סי' שפ"ט) אינו ממין הטענה כלל.

דהנה כתב הרמב"ם (פ"י מנזקי ממון הלכה י"א – י"ב) דפועל שנכנס לרשות בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעה"ב פטור בעה"ב מתשלום כופר כיון שנכנס שלא ברשות. ותמה המגיד משנה למה השמיט הרמב"ם את מה שחילקו בגמ' בב"ק (ל"ג ע"א) דאם בעה"ב לא שכיח בשוק ואין ביד הפועלים לקבל שכרם בשוק רשותם לבא לביתו לבקש שכרם ובכה"ג בעה"ב חייב בכופר.

והבית יוסף שם הביא את מה שכתב הרא"ש (ב"ק פ"ג סי"ב) דהכל תלוי לפי מנהג המקום והזמן, ואפשר דבזמן הזה אף אם בעה"ב מצוי בשוק אין מעות מזומנים בידו ורשות הפועלים לבא לביתו לתבוע שכרם, ואם אכן זה מנהג המקום, בעל הבית חייב כופר. וכתב הב"י "אפשר דהרמב"ם נמי מודה ביה כי הוא העתיק דברי התלמוד לפי מנהג זמן חכמי התלמוד".

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

וכונתו פשוטה, דהרמב"ם העתיק את דברי הגמ' כי יסוד הדברים עומד לעולם ולעולמי עולמיא, דאם הפועלים נכנסו ברשות בעה"ב חייב ואם שלא ברשות בעה"ב פטור, ואפשר שאף לפי הרמב"ם דין זה תלוי לפי מנהג המקום והזמן. מה הוי ברשות ומה שלא ברשות, והרמב"ם סתם ולא פירש, והניח זאת לשכל הישר ולסברא פשוטה, ומה זה ענין לני"ד שלדעת הדב"י שינו חז"ל את עיקר התקנה והרמב"ם והשו"ע נמצאו מכשילים את כל כלל ישראל בעבירה שמדליקים נר חנוכה שלא כהלכה ומברכים ברכה לבטלה, ישתקע הדבר ולא יאמר.

ב

הנה מנהג הרבה חסידים ואנשי מעשה בזמן הזה להדליק נרות חנוכה בפנים, וכן הובא ברמ"א (סי' תרע"א סעיף ז') שהאידנא נוהגין להדליק בפנים, עיי"ש. וטעמא בעי, שהרי מבואר בגמ' ובשו"ע שמצוה להניחה על פתח ביתו בחוץ, ולכאורה אין יוצאין יד"ח בהדלקה בפנים שהרי ליכא פרסום הנס. ודוקא בשעת הסכנה אמרו מניחה על שולחנו ודיו, והלא בזמה"ז בודאי ליכא סכנה.

אך באמת ברור מכל הפוסקים והראשונים דבמשך דורות רבים אף שלא היה סכנה כלל נהגו להדליק בפנים דהלא כל רבותינו הראשונים התוס', הרא"ש, הרשב"א, הריטב"א, הר"ן, המרדכי, המאירי ועוד כתבו, שנהגו בזמנם במקומם ובשעתם להדליק בפנים ואטו נימא שבכל המקומות ובכל הזמנים היה סכנה. ועוד, דרבים מן הראשונים כותבים להדיא דאף שאין סכנה בזמנינו כיון שנהגו להדליק בפנים נהגו, כ"כ באהל מועד (שער מו"ק דרך א' נתיב ה'), באור זרוע (ח"ב סי' שכ"ג), בספר העיטור (ח"ב הל' חנוכה דף קי"ד ע"ד) ובשבלי הלקט (סי' קפ"ה), ודבר זה ברור מאוד, אלא דטעמא בעי וצריך ביאור בתרתי למה אין בזה פסול בדיעבד, ולמה נהגו כן לכתחלה.

ויש שכתבו דכיון דכשמדליקו בחוץ צריך לעשות תיבה או מחיצה מפני הרוח בזה לא חייבוהו חכמים, עיין בערוך השלחן (סימן תרע"א סעיף כ"ד). אך אין תירוץ זה מספיק דממ"נ אי עיקר המצוה הוא פרסומי ניסא בחוץ ויש בזה עיכוב, א"כ ודאי חייב להשתדל לקיים המצוה בשלימות ולהוציא הוצאות כמו שצריך לקנות מגילה וכיו"ב במצות דרבנן שהרי זה הוא עיקר המצוה, ובאמת כבר כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א' סי' קמ"ט) דכמעט חיוב גמור הוא לעשות עשיית מזכוכית כדי להדליק נר חנוכה בפתח ביתו מבחוץ עיי"ש.

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

אלא נראה דאין זה לעיכובא כלל ואף אם הניחה על שולחנו שלא בשעת הסכנה יצא בדיעבד, ורק לכתחילה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ובאמת כן מוכח לענ"ד מלשון הגמ' דבג' דינים נקטו לשון זה מצוה להניחו. "מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ" "מצוה להניחו בתוך עשרה" "מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח". וכי היכי דפשוט לן דבתוך י' וטפח הסמוך לפתח אינם לעיכובא ה"נ על פתח הבית מבחוץ אינו לעיכובא רק לכתחילה משום פרסומי ניסא ובדיני נר חנוכה המעכבין נקטו לשון אחר כגון מצות חנוכה נר איש וביתו, מצותה משתשקע החמה, נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, ודו"ק.

וראיה לדרכנו נראה מדברי הבית יוסף ביו"ד (סי' רפ"ט) שביאר טעמו של הטור דטפח הסמוך לרה"ר אינו מעכב במזוזה וז"ל "נראה שטעמו משום דבכל הני אמרינן לישנא דמצוה, מצוה להניחה בתוך חללו של פתח, מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר, מצוה להניחה בתחילת שליש העליון, ומשמע לי' ז"ל דהיינו לומר דמצוה הכי ואם שינה לא פסל" עכ"ל. הרי דהב"י דייק לענינו כדברינו ממש וביאר בזה דג' הלכות במזוזה שנאמרו בלשון מצוה להניחה אינם לעיכובא ודברי הבית יוסף במזוזה תואמים לחלוטין את דברינו במצות נר חנוכה, ודו"ק. (אמנם לפמ"ש"כ המ"מ בהלכות חנוכה (פ"ד ה"ז) דס"ל להרמב"ם דלמעלה מי' פסול בדיעבד, ומשו"ה השמיט דין זה דלמטה מי' דהוי דלא כהלכתא מוכח להיפך דכמו דלמעלה מי' פסול כמו"כ הדלקה בפנים, אך מ"מ אין פ"י זה עיקר והה"מ עצמו כתב שם די"ל דצריך להניחה למטה מי' עי"ש היטב, ודו"ק).

אמנם אף שהב"י כתב שם לישב את שיטת הטור בדרך זה מ"מ הוכיח מדברי הרמב"ם שחולק על שיטת הטור ובאמת ס"ל דהני דיני דמזוזה מעכבי בדיעבד, עי"ש.

ונראה דהרמב"ם לשיטתו דפירש לשון זה מצוה להניחה אף לפסול בדיעבד, דבאמת נראה בדעת הרמב"ם גם בני"ד דעיקר מצות נר חנוכה משום פרסומי ניסא לבני רה"ר ומעכב אף בדיעבד. דהנה הרמב"ם חילק את הלכות חנוכה לשני פרקים. פרק ג' שבו ביאר את כל דיני ההלל, ופרק ד' שבו כתב הלכות הדלקת נ"ח. אך בתחילת פ"ג כתב לבאר את גזירות היונים, את נס פח השמן ועיקר תקנת ימי חנוכה. ובה"ג כתב "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין חנוכה".

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

ויש לדייק מדכתב שתיקנו להדליק נרות בערב על פתחי הבתים, דהלכה זו דעל פתח ביתו אינה הלכה מסויימת ככל שאר הלכות הנר, אלא עיקר התקנה ושורשה וכמו מש"כ שם שתיקנו להדליק בערב, וכשם שפשוט דהדלקה בלילה מעכבת אף בדיעבד, כך גם הלכה זו דעל פתחי הבתים. דשני פרטים אלה עיקר המצוה הם, ודו"ק בזה כי לענ"ד הוא ברור כשמש.

אך מ"מ נראה עיקר מדברי רוב הראשונים דאין פתח ביתו מבחוץ לעיכובא.

ושוב מצאתי שכך מפורש בריטב"א החדשות (שבת כ"א ע"ב) וז"ל "לא סוף דבר סכנת נפשות וכו' אלא אפי' סכנת צער או איבה וכו' ולפיכך היה אומר מורי הרב ז"ל כשנושב רוח שא"א להדליקה בחוץ מדליקה בפנים וכו'". ובהכרח מזה שאין זה עיקר מצות חנוכה שא"כ לא יעלה על הדעת שמשום צער יבטלו עיקר מצות חנוכה וע"כ שמעיקר הדין יוצא אף כשמניחו על שלחנו אלא שלכתחילה בעינן פרסומי ניסא לרבים ובמקום צער ואיבה או רוח לא חייבוהו בזה.

ודבריו הם סמך גדול למנהג הנ"ל.

ואף מדברי הרשב"א בשבת (כ"ג ע"ב) שהק' אהא דקיי"ל נר חנוכה ונר שבת נר שבת עדיף, דהלא יוצא יד"ח גם במצות נר חנוכה על שלחנו דכשעת הסכנה הוא מאחר שא"א לו להוציא לרה"ר משום מצות נר שבת, מוכח להדיא דאף כשאין מניחה על פתח ביתו מקיים עיקר מצות נר חנוכה דדוחק גדול לומר שזה נכלל בתקנת שעת הסכנה דמהיכ"ת לומר כן, וע"כ כנ"ל שעיקר המצוה מתקיימת אף בפנים.

ונראה דהרמב"ם והרשב"א הולכים בזה לשיטתם. דמסתבר דשאלה זו תלויה ביסוד גדר נ"ח ויש בה נפ"מ בין בדין המקום ובין בדין הזמן. כונתי לומר, דהנה לדעת הרמב"ם אם לא הדליק עד שכלתה רגל מן השוק שוב אינו מדליק, כמבואר בדבריו בריש פ"ד (ה"ה), אך הרשב"א (בדף כ"א ע"ב) כתב דיכול להדליק כל הלילה, וכך דעת הטור (בסימן תרע"ב). ונראה דהרמב"ם לשיטתו דכשאין פרסומי ניסא לרבים אין כלל מצוה, והרשב"א לשיטתו דעיקר המצוה בעצם הדלקת הנר ויוצא יד"ח אף בפנים ס"ל דיכול להדליק בדיעבד אף לאחר שכלתה רגל מן השוק.

והנה באמת מצינו פרסומי ניסא לא רק ברשות הרבים דהלא ד' כוסות משום פרסמ"נ הם כמבואר במגיד משנה (חנוכה פ"ד הי"ב), ועוד מבואר בברכות (י"ד ע"א)

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

דגם הלל בימי המועד משום פרסמ"נ הוא, הרי דיש פרסמ"נ אף ברשות היחיד. אלא שאכתי יש לחקור בנ"ח דשמא כל עיקר ענינו בפרסמ"נ לרבים וכפשטות אמרם על פתח ביתו מבחוץ, ודו"ק.

ג

אך לפי"ז קשה לכאורה מהמבואר בסוגיין (כ"ג ע"ב) הדליקה בפנים והוציאה בחוץ לא עשה כלום למ"ד הדלקה עושה מצוה דהדלקה במקומו בעינן, ומוכח מזה דכשהדליקה בפנים לא יצא יד"ח ולא עשה כלום.

ואפשר דכונת הגמ' דבשלמא למ"ד הדלקה עושה מצוה ניחא שאינו יוצא בהדלקה בפנים מאחר שסתם אדם מכוין לצאת באופן הראוי לצאת לכתחילה ומשו"כ כשמדליקה בפנים שאין זה לכתחילה אינו רוצה לצאת בשעת ההדלקה אך באמת אם יתכוין לצאת בהדלקה בפנים יצא אלא שלמסקנת הגמ' שאף למ"ד הנחה עושה מצוה לא עשה כלום שהרואה אומר לצורכו וכו' ואף בכה"ג לא יצא.

ובזה יתיישב מה שפסק בשלחן ערוך (סי' תרע"ה סעיף א') דכשהדליקה מבפנים לא יצא משום חשדא שהרואה אומר וכו', ונתקשו טובא אמאי לא נקט טעמא דהדלקה במקומו בעינן דהרי קיי"ל שם דהדלקה עושה מצוה. ולפי המבואר ניחא דאף למ"ד הדלקה עושה מצוה כשמתכוין בפירוש לצאת באופן זה הוי הדלקה במקום הראוי ומשום כך איצטריך לטעמא דחשדא דאף כשמתכוין לצאת אינו יוצא יד"ח, ודו"ק.

ואולי י"ל עוד, דכונת הגמ' דלא יצא יד"ח בהדלקה בחוץ אבל מ"מ יצא עיקר מצות נר חנוכה, אך דוחק הוא כי בגמ' אמרו לא עשה כלום. אמנם יש להעיר דשם בדף כ"ב ע"ב לגבי הדליק בידו אמרו "לא עשה ולא כלום" וכ"ה בדף כ"ג ע"א לגבי חרש שוטה וקטן אבל בהדליקה בפנים אמרו "לא עשה כלום" ואפשר דיש בזה דיוק וכונה וצ"ע.

ומ"מ מבואר בדברי הראשונים הרי"ף, הרא"ש ועוד דכל הפסול בהדלקה בפנים והוציאה הוי רק מגזירת הרואה אף דקיי"ל הדלקה עושה מצוה, וכבר כתב השפת אמת (שבת כ"ב ע"ב) דלאחר שחידשו סברא זו דהרואה אומר לצרכיה אדלקיה, חזרו מן הסברא דהדלקה במקומו בעינן דגם בפנים הוי מקומה כמבואר. וע"ע בחידושי הר"מ קזים שפירש דלההו"א סברנו דרק אם הדלקה עושה מצוה מסתבר לחשוש שיאמרו לצרכיה אדלקיה, ותירצו, דאף אם הנחה עושה מצוה מ"מ בעינן הדלקה לשם נר

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

חנוכה, וזה תירוץ הגמ' וכך משמע בריטב"א, ומבואר אף מדבריהם דאין שום פסול בהדלקה בפנים מלבד גזירת הרואה. סו"ד אין מסוגיא זו הכרח בהדלקה בפנים פסולה שלא מחמת הגזירה.

ועוד יש להקשות לכאורה מהמבואר שם כ"א ע"ב ללישנא קמא בגמ' דאם לא הדליק בזמנו עד שתכלה רגל שוב אינו מדליק, ואם יוצא ע"י הדלקה בפנים למה לא ידליק בתוך ביתו אף לאחר הזמן וכמו שכתבו התוס' שם דבזמנה"ז שמדליק בפנים ידליק אף לאחר הזמן.

וראיתי בריטב"א שכתב באמת דלאחר הזמן מדליק בפנים אף שלא בשעת הסכנה כנ"ל, ולפי המבואר אפשר דהריטב"א לשיטתו ס"ל דאף שלא בשעת הגזירה יוצא בפנים, אך מדברי התוס' מבואר דאינו מדליק כלל. ואפשר דאף דיוצא בהדלקה בתוך ביתו מ"מ תיקנו את זמן ההדלקה לפי אופן קיום המצוה לכתחלה דהיינו בזמן הראוי לפרסום הנס לבני רה"ר, ועדיין צ"ע בכ"ז.

ד

טעם הנוהגים לכתחילה להדליק בפנים

אמנם אף שנתבאר דאף שלא בשעת הסכנה יוצא יד"ח בהדלקה בפנים אין בזה כדי לבאר למה נהגו להדליק לכתחלה בפנים בזמנה"ז וצ"ב במנהג חסידים ואנשי מעשה שנהגו כן אף לכתחלה.

אמנם יש מקור למנהג דידן בריטב"א הנ"ל שהרי מבואר בדבריו דכל צער ודחק הוי בכלל מה שאמרו חז"ל בשעת הסכנה מניחו על שלחנו, וזה אף לכתחלה וכמ"ש בשם מורו לגבי מקום הרוח והגשם וזה מקור למנהגנו שהוא מנהג ותיקין מימות הראשונים. ועיין עוד (יבמות קכ"ב ע"א) "בשעת הסכנה כותבין ונותנין אע"פ שאין מכירין" ופרש"י שם מוכח דבשעת הסכנה לאו דוקא הוא ויל"ע.

ובמקראי קודש להגרצ"פ פרנק (חנוכה סי' י"ז) הביא בשם מהרי"ל דיסקין דאף אם ידליק בכלי זכוכית לא יצא יד"ח הדלקה כיון שבשעת ההדלקה פתוח המכסה ואין ראוי לדלוק במצב זה שיעור חצי שעה מחמת הרוח, ואף אם סוגרו מיד לאחר ההדלקה לא מהני דבעינן שיהא ראוי בשעת ההדלקה לדלוק חצי שעה וכמו שכתב המג"א (בסימן תרע"ג ס"ק י"ב) דאם הדליק במקום הרוח וכתבה זקוק לה, דהוי כאילו הדליק

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

נר ולא היה בו שמן כשיעור חצי שעה ואח"כ הוסיף, דלא יצא יד"ח, דכיון דהדלקה עושה מצוה בעינן בשעת ההדלקה שיהיה מצב שיהיה ראוי לדלוק כמו שהוא עכשיו חצי שעה, ולכן אף אם סוגר המכסה מיד לא יצא יד"ח.

ויש לדון בדבריו דלכאורה מסתבר טפי דכיון דכלי זה עשוי לכתחילה לשם כך הוי כאילו ראויים נרות אלו לדלוק כשיעור בשעת הדלקתו, וי"ל.

עוד יש לעיין דאפשר דהמצוה להדליק על פתח ביתו מבחוץ הוא דוקא באופן דדר בבית לבדו ובזה שמדליק נרות על פתח ביתו ניכר שהדליק נר איש וביתו והוי פרסומי ניסא באופן המועיל, דנראה לכאורה דעיקר דין נר איש וביתו ענינו שיהא היכר שבית זה הדליק נר, וכן משמע מדברי רש"י בשבת כ"ב ע"א "מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם". ומשמע לכאורה דאף שברור שגר חנוכה היא מ"מ צריך היכר שבעה"ב הניחו שם, וכשיש הרבה דירות בכניסה אחת אינו ניכר של מי נרות אלה.

ועוד כשדר לבד בבית יכול גם להדליק בטפח סמוך לפתח כיון דאין מדליקין אלא מספר אנשים מועטים דשייך לצמצם בזה שיהיו כולם בטפח הסמוך לפתח, משא"כ בזמנינו דרוב בנ"א דרים בבנין משותף אם ידליקו כולם על פתח הבנין אין בזה היכר לכא"א, ובפרט לדברי הרמב"ם דבמהדרין מן המהדרין ענין ההידור הוא גם ריבוי הנרות כמספר בני הבית וא"כ בזה שכולם מדליקין באותו מקום אין הכר למספר בני הבית, וגם לא שייך שכ"א ידליק בטפח הסמוך לפתח, (וידועה דעת הגרש"ז אוירבך זצ"ל דכשיש דיירים רבים בכניסה אחת עדיף להדליק בחלון הפונה לרה"ר).

ושמחתי בראותי שוב שאכן כך מבואר להדיא בריטב"א (שבת כ"ג ע"א) וז"ל "וחצר גדולה שדרים בה בעלי בתים הרבה כל אחד בחדרו או בעלייתו היה נראה כי די בפתח החצר כדי לעשות היכרא לרשות הרבים וישתתפו כולם בו, אבל יש אומרים דכיון דאמר' מצות חנוכה נר איש וביתו מדליק כל אחד מהם בביתו ואינם צריכים להדלקה בחוץ כלום, דהוה ליה כמי שדר בעליה שאינה יוצאה לחוץ שמניחה שם, וחשדא ליכא דהא ידעי בני מתא דכל חד וחד דייר לנפשיה ומדליק לנפשיה, וכך נהגו בכל הארצות האלו". הרי דמדין נר איש וביתו צריך היכרא בין הבית לנר, ומשו"כ כתב דכאשר אנשים רבים גרים בבנין אחד ידליקו בפנים, ושכך נהגו בכל הארצות האלו.

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

אלא שצ"ע בזה לשיטת התוס' (כ"א ע"ב) בבית הפתוח לחצר דיש להדליק על פתח החצר ולא על פתח הבית, דלכאורה מיירי בחצר שבתים רבים פתוחים לה, כדרך שהיה נהוג בזמניהם, ואעפ"כ אמרו שידליק על פתח החצר, הרי דמדליק על פתח החצר אף שיש בה כמה בתים. ואפשר דהריטב"א ס"ל כרש"י דמדליק על פתח הבית. ואפשר עוד דאף לשיטת התוס' לא מיירי בחצר שיש בה הרבה בתים אלא במעין חצר פרטית לבית או שני בתים, ועדיין צ"ע.

וראיתי בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (זצ"ל) דמי שיכול להדליק על פה"ב מבחוץ ומדליק בחלון הפונה לרה"ר, לא יצא ידי חובתו. ולענ"ד נראה טפי דלא מיבעיא לפי המבואר דגם המדליק על שלחנו שלא בשעת הגזירה יצא, אלא אף אם ננקוט כפי שפירשתי בדעת הרמב"ם דלא יצא בפנים בשעה שאיננו שעת סכנה, מ"מ כשמניח ליד החלון בודאי יצא כיון שמ"מ מפרסם הנס של חנוכה לרה"ר, ודו"ק בכ"ז.

ומחמת כל הנ"ל נהגו רבים מימות הראשונים להדליק בפנים. ואף דאיכא פחות פרסומי ניסא, אך כיון דעדיין יש פרסום הנס לבני הבית וניכר שבית זה הדליקו, וניכר גם מספר הנרות כמספר בני הבית ומדליקין בטפח הסמוך לפתח וליכא חשש שיכבה ע"י הרוח וכדו'. ואף דלכאורה עדיף להדליק בחוץ מלהדליק בטפח הסמוך לפתח, מצינו כיו"ב באחד הראשונים שביטלו את ההדלקה על פתח ביתו מבחוץ כדי שיהיה מזוזה מימין ונ"ח משמאל, דבדרכי משה וב"ח (סוף סימן תרע"א) הביאו בשם רבינו ירוחם (נ"ט ח"א ס"א ב') דהא דאין מדליקין סמוך לרה"ר אלא בין בית לחצר משום שלא היו קובעין מזוזה בפתח הסמוך לרה"ר מחשש שהגויים יעקרום ויבא לידי בזיון ובעינן מזוזה בימין ונ"ח משמאל ובפתח החצר לרה"ר הא ליכא מזוזה, וכיון דלכתחלה בעינן להדליק על פתח הבית שיהיה נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין ובעה"ב מסובב במצוות לכן מדליקין בית בית לחצר, והרי לדעת הגר"א בביאורו בר"ס תרע"ה הדלקה בין בית לחצר הוי כהדלקה בתוך הבית ואין יוצאין בה יד"ח על פתח ביתו מבחוץ ואעפ"כ נהגו כן כדי שיהא מזוזה בימין ונ"ח בשמאל.

ועוד יש לעיין בזה דהלא מבואר באו"ח (סי' רצ"ח סעיף ט"ו) דאין לברך ברכת הנר בהבדלה על נר שבתוך פנס או עששית ובמשנ"ב (שם סקל"ז) ובבה"ל שם האריך לברר דאף שנחלקו האחרונים ויש שהקילו בעששית של זכוכית, מ"מ רבו המחמירים דאין מברכין כלל אלא על מגולה ולא על נר שמאחורי זכוכית ויש להחמיר בזה,

במקום הדלקת נר חנוכה בזמן הזה

ולכאורה נראה דה"ה בעניננו ואף שיש לדון ולחלק בין דין לדין אין הכרח לחלק ביניהם וי"ל דכמו שתקנו בהבדלה לברך על הנר וצריך נר מגולה כך גם בני"ד.

ואפשר דמשום כל הנ"ל במקומות דשכיח גשם ורוח בימי החנוכה לא נהגו רבים להדליק על פתח ביתו מבחוץ ואף בכלי זכוכית והוי כשעת הסכנה לדברי הריטב"א ונהגו להדליק אף לכתחלה בתוך הבית כשעת הסכנה דמניחה על שולחנו ודיו.

אמנם, אין כונתי בכל זאת אף לנטות לכאן או לכאן ואלה שמדליקים על פתח ביתם מבחוץ כעיקר דינא דנ"ח, בודאי כהוגן עושים וכל כונתנו להראות פנים למנהגי ישראל הקדושים כדי להגדיל תורה ולהאדירה.

והיכן צונו

והיכן צונו

"מאי מברך, מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו, רב אויא אמר מלא תסור, רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (שבת כ"ג ע"א).

נבון הייתי מזמן להבין למה לא שאלו חז"ל שאלה זו ולא השיבו תשובה זו אלא בברכת נר חנוכה, והלא הרבה מצוות יש שמברכים עליהם אף שהם מדרבנן כגון מצוות נטילת ידים, עירובין, נר שבת, מקרא מגילה וכיוצא בהן, ובכל אלה לא מצינו שאלה זו אלא בנר חנוכה, והדבר אומר דרשני.

ונראה בזה, דכאשר גזרו היונים להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ידעו הם דכל עוד חכמי ישראל עומדים בראש העם, והעם סר למשמעתם, ועיני העדה מרביצים תורה בטהרתה ושמחתה והעם שותה בצמא את דבריהם לא יעלה בידם לא להשכיחם תורתך ולא להעבירם מחוקי רצונך.

ולפיכך עודדו היונים את המתיונים לערער את מעמדם של חכמי התורה, ולפקפק בחכמת ואמיתת המסורה שבפיהם.

וזה שאמרו חז"ל (בראשית רבה ב' ד):

"וחשך על פני תהום – זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהן שהיתה אומרת כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל".

ויש לעיין בביטוי זה "שהחשיכה עיניהם של ישראל", ונראה על פי המפורש בב"ב (ד' ע"א) בתורדוס שהרג חכמי ישראל וכשבא לחזור בתשובה אמר:

"השתא מאי תקנתיה דההוא גברא, א"ל הוא כבה אורו של עולם, דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ילך ויעסוק באורו

והיכן עינו

של עולם, דכתיב ונהרו אליו כל הגוים. איכא דאמרי, הכי א"ל הוא סימא עינו של עולם, דכתיב והיה אם מעיני העדה, ילך ויתעסק בעינו של עולם, דכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם".

הרי שהתורה היא אורה של עולם, וחכמיה הם עיני העולם, וזה שאמרו שיון החשיכה עיניהם של ישראל.

ובדרך זה נראה להבין מה שאמרו (מגילת אנטיוכוס פסקא י"ד) שהיונים גזרו על חודש שבת ומילה, וצריך להבין למה גזרו על החודש, בשלמא על השבת והמילה, הלא שתי אלה אות ומופת המה על בחירת כלל ישראל מכל האומות, דהשבת אות וברית היא בין קוב"ה לבניו חביביו ישראל, וגוי ששבת חייב מיתה, וכן המילה בריתו של אברהם אבינו היא שכרת עמו הקב"ה, אך למה גזרו דוקא על החודש.

ונראה דבקידוש החודש רואים את תוקף סמכותם וכחם של חכמי ישראל עיני העדה, דהבית דין הוא שקובע זמנים ומועדים, והקב"ה יוצר בראשית נתן בידם אף לשנות מערכות הטבע, וכמו שדרשו חז"ל (ירושלמי נדרים כ"ג ע"ב, כתובות ד' ע"א וסנהדרין ו' ע"א):

"אמר רבי אבין [תהילים נ"ז ג'] אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין ב"ד לעברו הבתולין חוזרין ואם לאו אין הבתולין חוזרין".

הרי שעצם הטבע תלוי בהחלטת הבית דין שבישראל.

ועוד אמרו (ראש השנה כ"ה ע"א):

"אתם, אתם, אתם, שלש פעמים, אתם – אפילו שוגגין, אתם – אפילו מזידין, אתם – אפילו מוטעין".

וכמה הפליגו בזה בתלמוד ירושלמי (ראש השנה ז' ע"ב):

"אי זו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם השלטון אומר

והיכן צונו

הדין היום והליסטים אומר למחר הדין למי שומעין לא לשלטון אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אמרו ב"ד היום ראש השנה הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העמידו בימה יעמדו סניגורין יעמדו קטיגורין שאמרו בני היום ראש השנה. נמלכו ב"ד לעברה למחר הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העבירו בימה יעברו סניגורין יעברו קטיגורין שנמלכו בני לעברה למחר מ"ט [תהילים פא ה] כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אם אינו חוק לישראל כביכול אינו משפט לאלהי יעקב. ר' קריספא בשם ר' יוחנן לשעבר [ויקרא כג ד] אלה מועדי ה' מיכן ואילך אשר תקראו אותם. א"ר אילא אם קריתם אותם הם מועדי ואם לאו אינן מועדי".

ובמלחמת היונים נגד מעמדם של חכמי ישראל, גזרו על החודש, ואסרו על ישראל לקדש את החודש ולעבר את השנה.

ואפשר דמשום כך היה זה מן השמים שמלכות בית חשמונאי לא משבט יהודה היתה אלא דוקא משבט לוי, שבט התורה, ושבט הכהונים ששפתותיהם ישמרו דעת, ומפיהם יבקשו תורה, לאמץ ולחזק את כוחם של גדולי האומה וחכמי התורה.

וכרמז לכל זאת אמרו חז"ל דוקא במצוה זו, והיכן צונו, מלא תסור, א"נ שאל אביך ויגדך זקניך, זה שקנה חכמה ויאמרו לך.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

